

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
مدیریت تحصیلات تکمیلی
پژوهشکده زبان‌شناسی

پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد رشته‌ی زبان‌شناسی همگانی

عنوان پایان‌نامه

بررسی زبان‌شناختی و جامعه‌شناختی نام‌واژه‌های افراد در ترکمانچای

استاد راهنما

آقای دکتر سید مصطفی عاصی

استاد مشاور

خانم دکتر ویدا شقاقی

پژوهشگر

محمد کریمی

اسفند ماه ۱۳۸۸

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
مدیریت تحصیلات تکمیلی

باسمه تعالی

هیأت داوران در جلسه مورخ ۸۸/۱۲/۳

پایان نامه تحصیلی آقای محمد کریمی دانشجوی مقطع کارشناسی ارشد رشته زبان شناسی همگانی

تحت عنوان:

بررسی زبان شناختی و جامعه شناختی نام واژه های افراد در ترکمانچای

را بررسی کردند و پایان نامه با درجه عالی به تصویب نهایی رسید.

۱. استاد راهنمای پایان نامه، آقای دکتر سیدمصطفی عاصی با مرتبه علمی دانشیار

۲. استاد مشاور پایان نامه، خانم دکتر ویدا شقاقی با مرتبه علمی دانشیار

۳. استاد داور داخل گروه، خانم دکتر الیزابت سهراب با مرتبه علمی استادیار

۴. استاد داور خارج از گروه، آقای دکتر سیدیوک محمدی با مرتبه علمی دانشیار

امضا

امضای استادیار

امضا

امضا

امضای رئیس پژوهشگاه

امضا

امضای مدیر گروه

امضا

امضای نماینده مدیریت تحصیلات تکمیلی

امضا

تقدیم به:

روح پدر عزیزم

مادر مهربانم

همسر صبورم

و

دختر نازنینم

سیاسگزاری

در مدت انجام این پژوهش، از راهنمایی و کمکهای بی‌دریغ اساتید محترم و دوستان عزیزم برخوردار بوده‌ام که بر خود فرض می‌دانم مراتب سپاس و قدردانی خود را از آنان ابراز نمایم:

استاد فاضل و ارجمند جناب آقای دکتر سید مصطفی عاصی که با وجود گرفتاری و مشغله‌های فراوان کاری و تحقیقی هدایت این پژوهش را بر عهده گرفتند و در طول انجام آن با راهنمایی‌های ارزنده و مشفقانه‌ی خود تمامی موانع و مشکلات انجام کار را رفع نمودند از صمیم قلبم تشکر و قدردانی می‌نمایم و برای همیشه مدیون ایشان خواهم بود. از استاد فرزانه و بزرگوارم سرکار خانم دکتر ویدا شقاقی از گروه زبان‌شناسی دانشگاه علامه طباطبایی که بر من منت گذاشته و مشاوره‌ی پژوهش را با صعه‌ی صدر و گشاده‌رویی عهده‌دار شدند و با راهنمایی‌های خود لغزشهایم را گوشزد کردند صمیمانه قدردانی می‌نمایم. در طول انجام پژوهش از دانش بی‌دریغ ایشان بهره‌های زیادی بردم که از این بابت وامدار ایشان بوده و هستم. از جناب آقای دکتر سید بیوک محمدی و سرکار خانم دکتر الیزابت سهراب که با قبول زحمت داوری این تحقیق را پذیرفتند و راهنمایی‌های بسیار ارزنده و مفیدی را ارائه نمودند صمیمانه تشکر و قدردانی می‌نمایم. مراتب سپاس و قدردانی خود را از اساتید بزرگوارم جناب آقای دکتر مدرسی، جناب آقای دکتر حق‌شناس، جناب آقای دکتر دبیر مقدم، جناب آقای دکتر صفار مقدم، جناب آقای دکتر ابوالقاسمی، جناب آقای دکتر گلفام، سرکار خانم دکتر کلباسی، سرکار خانم دکتر نعمت‌زاده و سرکار خانم دکتر زرنشاس که در طول دوره‌ی تحصیل از دانش بی‌پایان و تخصص ایشان بهره‌های فراوان بردم ابراز می‌دارم.

همچنین از تک‌تک گویشوران این پژوهش، همکاران بزرگوارم در دبیرستان‌های ترکمانچای، کارکنان محترم بخشداری و مرکز بهداشت ترکمانچای، دوست و همکار بسیار عزیزم جناب آقای ابراهیمی و برادران رستمی که در کار تایپ خیلی کمک کردند و همه‌ی دوستان و بزرگوارانی که به اشکال مختلف یاریم کردند و با همکاری بی‌دریغ و بی‌منت خود راه انجام پژوهش را هموار نمودند صمیمانه قدردانی می‌نمایم.

مادر بزرگوارم که دعای خیر و الطاف کریمانه‌ی ایشان همیشه شامل حالم بوده و هست و همسر صبورم که در گردآوری داده‌ها و ویراستاری متن پژوهش کمک زیادی کردند و با حوصله و شکیبایی خود، با فراهم آوردن محیطی مناسب و با قبول دشواری‌های فراوان مرا مرهون بزرگواری‌های خود ساختند و نیز خانواده‌ی محترم ایشان که مشکلات زیادی را از سر راهم برداشته و با تشویق‌های فراوان خود دلگرمی زیادی به من دادند از همگی ایشان به صد بار و بیش ممنون و سپاسگزارم.

چکیده

از آنجایی که نام بخش مهمی از هویت فرهنگی و اجتماعی هر انسانی است، پژوهش حاضر به مطالعه‌ی اسامی کوچک اشخاص (مذکر و مؤنث) در شهر ترکمانچای واقع در استان آذربایجان شرقی در سه گروه سنی متفاوت پرداخته است. برای این منظور نام‌ها در دو سطح زبان شناختی و جامعه‌شناختی مطالعه شده‌اند. در سطح زبان شناختی، نام‌ها از نظر ساختوازی و آوایی بررسی شده‌اند. در بخش ساختوازی نام‌های بسیط و غیربسیط در تمامی گروه‌های سنی و جنسی از هم تفکیک شده و در بخش آوایی برخی تغییرات آوایی نام‌واژه‌های دخیل در گفتار روزمره‌ی مردم ترکمانچای مشخص و برای هر کدام از این تغییرات، الگو یا فرمول مربوطه با استفاده از مشخصه‌های تمایز دهنده‌ی هله و چامسکی (۱۹۶۸) ارائه شده است. در سطح جامعه‌شناختی نیز، اسامی پربسامد، ریشه‌ی زبانی نام‌ها و مقوله‌های رایج نام‌گذاری و گرایش‌های والدین در گزینش نام برای فرزندان در این جامعه‌ی زبانی در تمامی گروه‌های سنی و جنسی تعیین و مقایسه شده‌اند تا سیر تحولات نام‌ها در دوره‌های سنی مورد مطالعه، مشخص شوند. حجم نمونه در این پژوهش، اسامی ۱۵۰۰ نفر از اهالی ترکمانچای است که در سه گروه سنی بزرگسالان، نوجوانان و خردسالان در دو جنس مذکر و مؤنث قرار می‌گیرند (در هر گروه سنی برای هر جنس اسم ۲۵۰ نفر انتخاب شده است). داده‌ها از دو منبع مختلف با مراجعه‌ی مستقیم گردآوری شده‌اند و در تعیین تغییرات آوایی از تلفظ ضبط شده‌ی چند گویشور استفاده شده است. داده‌ها نیز به روش توصیفی و تحلیلی بررسی شده‌اند. از مهمترین نتایج این تحقیق می‌توان به موارد زیر اشاره کرد: در همه‌ی گروه‌های سنی و جنسی تنوع نام‌ها از گروه سنی بالا به پایین کاهش یافته است. نام‌های عربی در هر دو جنس بیش‌ترین فراوانی را دارند، اما گرایش به سوی این نام‌ها با کاهش سن رو به کاهش رفته است. در میان تمامی نمونه‌های مورد بررسی، نام‌های مذهبی پر بسامدترین نام‌های انتخابی هستند که همگی ریشه‌ی عربی دارند. تحول الگوی نام‌گذاری در افراد مؤنث بیش‌تر از افراد مذکر است، به‌طوری که در جنس مؤنث از گروه سنی بالا به پایین استفاده از نام‌های دینی کاهش و گرایش به سوی نام‌های غیردینی به‌ویژه ترکی و فرنگی افزایش یافته است. فرهنگ غربی هیچ تأثیری در نام‌گذاری افراد مذکر نداشته است. نام‌های بسیط در هر دو گروه جنسی نسبت به نام‌های غیربسیط کاربرد بیش‌تری دارند، اما افراد مؤنث نام‌های بسیط بیش‌تری نسبت به افراد مذکر دارند. بسیاری از نام‌واژه‌های دخیل پس از ورود به زبان ترکی آذربایجانی با نظام آوایی این زبان هماهنگ می‌شوند و تغییراتی را در تلفظ متحمل می‌گردند و در این پژوهش بیش‌ترین نوع تغییرات آوایی مربوط به فرایند هماهنگی واکه‌ای است. نام‌های خاص گروه خاصی از فهرست واژگانی هر زبانی را تشکیل می‌دهند و همانند آنها دائماً تعدادی منسوخ و تعداد جدیدی به این لسیت اضافه می‌شوند.

کلید واژه‌ها: نام‌واژه‌ی اشخاص ، نام‌گذاری ، هماهنگی واکه‌ای ، برخورد زبان‌ها ، تغییرات آوایی

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

ه	سپاسگزاری
و	چکیده
م	فهرست جدول‌ها
س	فهرست نمودارها
ع	فهرست نشانه‌ها

فصل اول: کلیات تحقیق

۲	۱-۱- مقدمه
۲	۱-۲- بیان مسئله
۴	۱-۳- منطقه‌ی مورد مطالعه (ترکمانچای)
۴	۱-۳-۱- موقعیت جغرافیایی بخش و شهر ترکمانچای
۵	۱-۳-۲- جمعیت بخش و شهر ترکمانچای
۵	۱-۳-۳- شهرت شهر
۵	۱-۳-۴- وضعیت اشتغال در شهر
۶	۱-۳-۵- مذهب و زبان مردم ترکمانچای
۶	۱-۴- زبان ترکی
۶	۱-۴-۱- ویژگی زبان ترکی
۷	۱-۴-۲- تاریخچه‌ای مختصر از زبان ترکی
۸	۱-۴-۳- ترکی آذربایجانی (ترکی آذری)
۹	۱-۵- سوال‌های اصلی تحقیق
۱۰	۱-۶- فرضیه‌های تحقیق
۱۰	۱-۷- ضرورت انجام پژوهش و اهمیت آن
۱۱	۱-۸- اهداف پژوهش
۱۱	۱-۹- قلمرو تحقیق (زمانی - مکانی - موضوعی)
۱۲	۱-۱۰- روش انجام تحقیق
۱۲	۱-۱۰-۱- جامعه‌ی آماری، حجم نمونه و روش نمونه‌گیری
۱۲	۱-۱۰-۲- روش تحقیق
۱۳	۱-۱۱- خلاصه

فصل دوم: پیشینه‌ی تحقیق

۱۵	۱-۲- مقدمه
۱۵	۱-۲-۲- فرهنگ‌های نام
۱۵	۱-۲-۲-۱- فرهنگ نام‌های شاهنامه نوشته‌ی رستگار فسائی (۱۳۶۹)

- ۱۵-۲-۲- فرهنگ نام سازمان ثبت احوال کشور (۱۳۷۱).....
- ۱۶-۲-۳- فرهنگ جامع اسماء تألیف شفیق الارناووط (۱۳۷۶).....
- ۱۶-۲-۴- نام‌نامه‌ی ایرانی تألیف فردیناند یوستی (۱۳۸۲).....
- ۱۶-۲-۵- فرهنگ نام سخن تألیف انصاری و شرکت افتخار (۱۳۸۴).....
- ۱۷-۲-۶- فرهنگ نام و نام‌گزینی تألیف اسدالله حسنونند (۱۳۸۴).....
- ۱۷-۲-۷- فرهنگ نام ایرانیان، تألیف علی زاهدی‌نیا و سیدکاظم سیدی (۱۳۸۴).....
- ۱۷-۲-۸- فرهنگ اسامی به کوشش محمد حماصیان (۱۳۸۵).....
- ۱۷-۲-۹- نام‌نامه (فرهنگ نام‌های ایرانی) تألیف بهنوش عباسی (۱۳۸۵).....
- ۱۸-۲-۱۰- فرهنگ نام‌های ترکی تألیف رضا غفاری (۱۳۸۷).....
- ۱۸-۲-۱۱- فرهنگ جامع نام به اهتمام محمود نامنی (۱۳۸۷).....
- ۱۸-۳-۳- مروری بر تحقیقات محققان داخلی.....
- ۱۸-۳-۱- ایمانی (۱۳۶۳).....
- ۱۹-۳-۲- میرخلیل زاده‌ی ارشادی (۱۳۷۵).....
- ۲۰-۳-۳- عبدی و کلهر (۱۳۷۸).....
- ۲۱-۳-۴- بروجردی (۱۳۸۱).....
- ۲۲-۳-۵- محمودی (۱۳۸۱).....
- ۲۲-۳-۶- پاکار (۱۳۸۱).....
- ۲۳-۳-۷- فیض (۱۳۸۳).....
- ۲۴-۳-۴- مروری بر تحقیقات محققان خارجی.....
- ۲۴-۴-۱- کول (۱۹۹۵).....
- ۲۵-۴-۲- آنا اوجیه (۲۰۰۲).....
- ۲۶-۴-۳- قاسم غالب (۲۰۰۹).....
- ۲۸-۲-۵- خلاصه.....

فصل سوّم: مباحث نظری

- ۳۰-۳-۱- مقدمه.....
- ۳۰-۳-۲- نام‌شناسی.....
- ۳۰-۳-۳- نام اشخاص.....
- ۳۱-۳-۴- نام‌گذاری.....
- ۳۱-۳-۵- فرهنگ، نماد و نام.....
- ۳۴-۳-۶- زبان، جامعه و فرهنگ.....
- ۳۵-۳-۷- تحولات فرهنگی - اجتماعی.....
- ۳۶-۳-۸- برخورد زبانی.....
- ۳۷-۳-۸-۱- وام‌گیری زبانی.....
- ۳۸-۳-۸-۱-۱- وام‌گیری واژگانی.....

۳۹	..... ۲-۱-۸-۳- وام‌گیری واجی
۴۰	..... ۳-۱-۸-۳- وام‌گیری دستوری
۴۰	..... ۲-۸-۳- دلایل وام‌گیری
۴۰	..... ۳-۸-۳- دو زبانگی
۴۱	..... ۱-۳-۸-۳- فرد دو زبانه
۴۲	..... ۲-۳-۸-۳- جامعه‌ی دو زبانه
۴۲	..... ۹-۳- مبانی ساختواژی
۴۲	..... ۱-۹-۳- واژه، صورت کلمه و کلمه‌ی دستوری
۴۳	..... ۲-۹-۳- انواع واژه
۴۳	..... ۳-۹-۳- تکواژ و انواع آن
۴۴	..... ۴-۹-۳- انواع وند
۴۵	..... ۵-۹-۳- فرایندهای واژه‌سازی
۴۵	..... ۱-۵-۹-۳- فرایند اشتقاق
۴۶	..... ۲-۵-۹-۳- فرایند ترکیب
۴۶	..... ۳-۵-۹-۳- فرایند ترکیب و اشتقاق
۴۶	..... ۱۰-۳- خلاصه

فصل چهارم: تجزیه و تحلیل داده‌ها

۴۹	..... ۱-۴- مقدمه
۴۹	..... ۲-۴- روش گردآوری و تجزیه و تحلیل داده‌ها
۵۲	..... ۳-۴- بررسی نام‌ها از لحاظ فراوانی
۵۲	..... ۱-۳-۴- اسامی بزرگسالان از لحاظ فراوانی نام‌ها
۵۴	..... ۲-۳-۴- اسامی نوجوانان از لحاظ فراوانی نام‌ها
۵۶	..... ۳-۳-۴- اسامی خردسالان از لحاظ فراوانی نام‌ها
۵۸	..... ۴-۳-۴- مقایسه‌ی اسامی پدران با فرزندان پسر
۵۹	..... ۵-۳-۴- مقایسه‌ی اسامی مادران با فرزندان دختر
۶۰	..... ۶-۳-۴- فهرست اسامی پربسامد
۶۱	..... ۴-۴- بررسی نام‌ها از لحاظ ریشه‌ی زبانی
۶۱	..... ۱-۴-۴- اسامی بزرگسالان
۶۳	..... ۲-۴-۴- اسامی نوجوانان
۶۴	..... ۳-۴-۴- اسامی خردسالان
۶۶	..... ۴-۴-۴- مقایسه‌ی اسامی مردان، پسران نوجوان و خردسال با همدیگر
۷۰	..... ۵-۴-۴- مقایسه‌ی اسامی زنان، دختران نوجوان و خردسال با همدیگر
۷۴	..... ۶-۴-۴- مقایسه‌ی نام‌های کل افراد دو گروه جنسی از لحاظ ریشه‌ی زبانی
۷۷	..... ۵-۴- بررسی نام‌ها از لحاظ ترکیب ساخت درونی

- ۷۸ ..... ۱-۵-۴ اسامی مردان
- ۷۹ ..... ۱-۱-۵-۴ ترکیب نام‌های غیربسیط مردان
- ۷۹ ..... ۲-۵-۴ اسامی زنان
- ۸۰ ..... ۱-۲-۵-۴ ترکیب نام‌های غیربسیط زنان
- ۸۱ ..... ۳-۵-۴ اسامی پسران نوجوان
- ۸۱ ..... ۱-۳-۵-۴ ترکیب نام‌های غیربسیط پسران نوجوان
- ۸۲ ..... ۴-۵-۴ اسامی دختران نوجوان
- ۸۲ ..... ۱-۴-۵-۴ ترکیب نام‌های غیربسیط دختران نوجوان
- ۸۳ ..... ۵-۵-۴ اسامی پسران خردسال
- ۸۳ ..... ۱-۵-۵-۴ ترکیب نام‌های غیربسیط پسران خردسال
- ۸۴ ..... ۶-۵-۴ اسامی دختران خردسال
- ۸۴ ..... ۱-۶-۵-۴ ترکیب نام‌های غیربسیط دختران خردسال
- ۸۵ ..... ۷-۵-۴ مقایسه‌ی اسامی سه گروه سنی با هم از لحاظ ترکیب ساخت درونی نام‌ها
- ۸۵ ..... ۱-۷-۵-۴ مقایسه‌ی نام‌های افراد مذکر با یکدیگر
- ۸۶ ..... ۲-۷-۵-۴ مقایسه‌ی نام‌های افراد مؤنث با یکدیگر
- ۸۷ ..... ۳-۷-۵-۴ مقایسه‌ی اسامی دو جنس با هم
- ۸۸ ..... ۶-۴ بررسی نام‌ها از لحاظ گرایش‌های نام‌گذاری
- ۸۹ ..... ۱-۶-۴ اسامی مردان
- ۹۰ ..... ۱-۱-۶-۴ زیر بخش‌های اسامی دینی مردان
- ۹۰ ..... ۲-۱-۶-۴ زیر بخش‌های اسامی غیردینی مردان
- ۹۱ ..... ۲-۶-۴ اسامی زنان
- ۹۱ ..... ۱-۲-۶-۴ زیر بخش‌های اسامی دینی زنان
- ۹۲ ..... ۲-۲-۶-۴ زیر بخش‌های اسامی غیردینی زنان
- ۹۳ ..... ۳-۶-۴ اسامی پسران نوجوان
- ۹۳ ..... ۱-۳-۶-۴ زیر بخش‌های اسامی دینی پسران نوجوان
- ۹۴ ..... ۲-۳-۶-۴ زیر بخش‌های اسامی غیردینی پسران نوجوان
- ۹۴ ..... ۴-۶-۴ اسامی دختران نوجوان
- ۹۵ ..... ۱-۴-۶-۴ زیر بخش‌های اسامی دینی دختران نوجوان
- ۹۶ ..... ۲-۴-۶-۴ زیر بخش‌های اسامی غیردینی دختران نوجوان
- ۹۷ ..... ۵-۶-۴ اسامی پسران خردسال
- ۹۷ ..... ۱-۵-۶-۴ زیر بخش‌های اسامی دینی پسران خردسال
- ۹۸ ..... ۲-۵-۶-۴ زیر بخش‌های اسامی غیردینی پسران خردسال
- ۹۸ ..... ۶-۶-۴ اسامی دختران خردسال
- ۹۹ ..... ۱-۶-۶-۴ زیر بخش‌های اسامی دینی دختران خردسال
- ۹۹ ..... ۲-۶-۶-۴ زیر بخش‌های اسامی غیردینی دختران خردسال

- ۱۰۰-۶-۷-۴- مقایسه‌ی اسامی سه گروه با هم از لحاظ گرایش‌های نام‌گذاری.....
- ۱۰۰-۶-۷-۱- مقایسه‌ی اسامی مردان، پسران نوجوان و خردسال با همدیگر.....
- ۱۰۱-۶-۷-۱-۱- مقایسه‌ی زیر بخش‌های اسامی دینی افراد مذکر.....
- ۱۰۲-۶-۷-۲-۱- مقایسه‌ی زیر بخش‌های اسامی غیردینی افراد مذکر.....
- ۱۰۳-۶-۷-۲- مقایسه‌ی اسامی زنان، دختران نوجوان و خردسال با همدیگر.....
- ۱۰۴-۶-۷-۱-۲- مقایسه‌ی زیر بخش‌های اسامی دینی افراد مؤنث.....
- ۱۰۵-۶-۷-۲-۲- مقایسه‌ی زیر بخش‌های اسامی غیردینی افراد مؤنث.....
- ۱۰۶-۶-۸- مقایسه‌ی اسامی دو جنس با هم از لحاظ گرایش‌های فرهنگی نام‌گذاری.....
- ۱۰۷-۴-۷- تغییرات آوایی نام‌واژه‌های دخیل (قرضی).....
- ۱۰۸-۴-۷-۱- اصوات زبان ترکی آذری.....
- ۱۰۸-۴-۷-۱- همخوان‌های زبان ترکی آذری.....
- ۱۱۰-۴-۷-۲- واژه‌های زبان ترکی آذری.....
- ۱۱۲-۴-۷-۲- تغییرات مربوط به واژه‌ها.....
- ۱۱۲-۴-۷-۱-۲- فرایند هماهنگی واژه‌ای.....
- ۱۱۳-۴-۷-۱-۱-۲- دسته‌ی اول: تأثیر واکه‌ی هجای اول روی واکه‌ی هجای دوم.....
- ۱۱۵-۴-۷-۲-۱-۲- دسته‌ی دوم: تأثیر واکه‌ی هجای دوم بر واکه‌ی هجای اول.....
- ۱۱۷-۴-۷-۲-۲- درج واکه.....
- ۱۱۷-۴-۷-۱-۲-۲- درج واکه‌ی /i/.....
- ۱۱۷-۴-۷-۲-۲-۲- درج واکه در آغاز هجای اول.....
- ۱۱۸-۴-۷-۳-۲- حذف واکه.....
- ۱۱۸-۴-۷-۴- کاهش کشیدگی واژه‌ها.....
- ۱۱۸-۴-۷-۵-۲- افراشتگی یا افتادگی.....
- ۱۱۹-۴-۷-۱-۵-۲- حالت افراشتگی.....
- ۱۱۹-۴-۷-۲-۵-۲- حالت افتادگی.....
- ۱۱۹-۴-۷-۳- تغییرات مربوط به همخوان‌ها.....
- ۱۱۹-۴-۷-۱-۳- فرایند همگونی همخوان‌ها.....
- ۱۲۰-۴-۷-۱-۳- همگونی کامل پسرو.....
- ۱۲۰-۴-۷-۲-۱-۳- همگونی ناقص پسرو.....
- ۱۲۱-۴-۷-۲-۳- همگونی واکه و همخوان.....
- ۱۲۱-۴-۷-۳-۳- ناهمگونی.....
- ۱۲۲-۴-۷-۴-۳- فرایندهای مربوط به تقویت و تضعیف.....
- ۱۲۲-۴-۷-۳-۴-۱- تبدیل همخوان انسدادی کامی به سایشی چاکنائی.....
- ۱۲۲-۴-۷-۳-۴-۲- تبدیل همخوان انسدادی به سایشی.....
- ۱۲۳-۴-۷-۳-۴-۳- تبدیل همخوان انسدادی چاکنائی به همخوان غلت.....
- ۱۲۳-۴-۷-۳-۴-۴- واگذارشدگی.....

- ۱۲۳..... ۴-۷-۳-۵- فرایندهای مربوط به ساخت هجا
- ۱۲۳..... ۴-۷-۳-۵-۱- حذف همخوان انسدادی چاکنایی
- ۱۲۴..... ۴-۷-۳-۵-۲- حذف یکی از همخوان‌ها در خوشه‌ی همخوانی
- ۱۲۴..... ۴-۷-۳-۵-۳- حذف همخوان غلت /y/ در خوشه‌ی همخوانی
- ۱۲۴..... ۴-۷-۳-۵-۴- حذف همخوان روان در خوشه‌ی همخوانی

فصل پنجم: نتیجه‌گیری

- ۱۲۶..... ۵-۱- مقدمه
- ۱۲۶..... ۵-۲- بررسی فرضیه‌های تحقیق
- ۱۲۸..... ۵-۳- خلاصه تجزیه و تحلیل داده‌ها
- ۱۲۸..... ۵-۳-۱- فراوانی و اسامی پر بسامد
- ۱۲۹..... ۵-۳-۲- ریشه‌ی زبانی نام‌ها
- ۱۳۱..... ۵-۳-۳- ترکیب ساخت درونی نام‌ها
- ۱۳۲..... ۵-۳-۴- گرایش‌های نام‌گذاری
- ۱۳۴..... ۵-۳-۵- تغییرات آوایی نام‌واژه‌های دخیل
- ۱۳۴..... ۵-۴- خلاصه
- ۱۳۵..... ۵-۵- پیشنهاداتی برای تحقیقات آینده

پیوست‌ها (فهرست اسامی)

- ۱۳۷..... اسامی مردان
- ۱۴۴..... اسامی زنان
- ۱۴۹..... اسامی پسران نوجوان
- ۱۵۴..... اسامی دختران نوجوان
- ۱۵۸..... اسامی پسران خردسال
- ۱۶۱..... اسامی دختران خردسال

کتابنامه

- ۱۶۷..... الف- منابع فارسی
- ۱۷۲..... ب- منابع انگلیسی

واژه‌نامه

- ۱۷۴..... الف- فارسی به انگلیسی
- ۱۷۸..... ب- انگلیسی به فارسی
- ۲..... چکیده‌ی انگلیسی

فهرست جدول‌ها

- جدول ۴-۱: توزیع اسامی افراد به تفکیک جنس و سن ۵۱
- جدول ۴-۲: نمایش تعداد تکرار اسامی مردان در میان ۲۵۰ نفر ۵۲
- جدول ۴-۳: نمایش تعداد تکرار اسامی زنان در میان ۲۵۰ نفر ۵۳
- جدول ۴-۴: نمایش تعداد تکرار اسامی پسران نوجوان در میان ۲۵۰ نفر ۵۴
- جدول ۴-۵: نمایش تعداد تکرار اسامی دختران نوجوان در میان ۲۵۰ نفر ۵۴
- جدول ۴-۶: نمایش تعداد تکرار اسامی پسران خردسال در میان ۲۵۰ نفر ۵۶
- جدول ۴-۷: نمایش تعداد تکرار اسامی دختران خردسال در میان ۲۵۰ نفر ۵۷
- جدول ۴-۸: فهرست مقایسه‌ای اسامی پربسامد ۶۰
- جدول ۴-۹: نمایش اسامی مردان از لحاظ ریشه‌ی زبانی ۶۱
- جدول ۴-۱۰: نمایش اسامی زنان از لحاظ ریشه‌ی زبانی ۶۲
- جدول ۴-۱۱: نمایش اسامی پسران نوجوان از لحاظ ریشه‌ی زبانی ۶۳
- جدول ۴-۱۲: نمایش نام‌های دختران نوجوان از لحاظ ریشه‌ی زبانی ۶۳
- جدول ۴-۱۳: نمایش نام‌های پسران خردسال از لحاظ ریشه‌ی زبانی ۶۴
- جدول ۴-۱۴: نمایش اسامی دختران خردسال از لحاظ ریشه‌ی زبانی ۶۵
- جدول ۴-۱۵: نمایش اسامی کل افراد ذکور از لحاظ ریشه‌ی زبانی ۷۴
- جدول ۴-۱۶: نمایش اسامی کل افراد مؤنث از لحاظ ریشه‌ی زبانی ۷۵
- جدول ۴-۱۷: توزیع فراوانی و درصد فراوانی ترکیب ساخت درونی نام‌های مردان ۷۸
- جدول ۴-۱۸: توزیع فراوانی و درصد فراوانی نام‌های غیربسیط مردان ۷۹
- جدول ۴-۱۹: توزیع فراوانی و درصد فراوانی ترکیب ساخت درونی نام‌های زنان ۷۹
- جدول ۴-۲۰: توزیع فراوانی و درصد فراوانی نام‌های غیربسیط زنان ۸۰
- جدول ۴-۲۱: توزیع فراوانی و درصد فراوانی ترکیب ساخت درونی نام‌های پسران نوجوان ۸۱
- جدول ۴-۲۲: توزیع فراوانی و درصد فراوانی نام‌های غیربسیط پسران نوجوان ۸۱
- جدول ۴-۲۳: توزیع فراوانی و درصد فراوانی ترکیب ساخت درونی نام‌های دختران نوجوان ۸۲
- جدول ۴-۲۴: توزیع فراوانی و درصد فراوانی نام‌های غیربسیط دختران نوجوان ۸۲
- جدول ۴-۲۵: توزیع فراوانی و درصد فراوانی ترکیب ساخت درونی نام‌های پسران خردسال ۸۳
- جدول ۴-۲۶: توزیع فراوانی و درصد فراوانی نام‌های غیربسیط پسران خردسال ۸۳
- جدول ۴-۲۷: توزیع فراوانی و درصد فراوانی ترکیب ساخت درونی نام‌های دختران خردسال ۸۴
- جدول ۴-۲۸: توزیع فراوانی و درصد فراوانی نام‌های غیربسیط دختران خردسال ۸۴
- جدول ۴-۲۹: نمایش فراوانی و درصد فراوانی گرایش‌های نام‌گذاری اسامی مردان ۸۹
- جدول ۴-۳۰: نمایش فراوانی و درصد فراوانی زیر بخش‌های اسامی دینی مردان ۹۰
- جدول ۴-۳۱: نمایش فراوانی و درصد فراوانی زیر بخش‌های اسامی غیردینی مردان ۹۰
- جدول ۴-۳۲: نمایش فراوانی و درصد فراوانی گرایش‌های نام‌گذاری اسامی زنان ۹۱
- جدول ۴-۳۳: نمایش فراوانی و درصد فراوانی زیر بخش‌های اسامی دینی زنان ۹۱

- جدول ۴-۳۴: نمایش فراوانی و درصد فراوانی زیر بخش‌های اسامی غیردینی زنان ۹۲
- جدول ۴-۳۵: نمایش فراوانی و درصد فراوانی گرایش‌های نام‌گذاری اسامی پسران نوجوان ۹۳
- جدول ۴-۳۶: نمایش فراوانی و درصد فراوانی زیر بخش‌های اسامی دینی پسران نوجوان ۹۳
- جدول ۴-۳۷: نمایش فراوانی و درصد فراوانی زیر بخش‌های اسامی غیردینی پسران نوجوان ۹۴
- جدول ۴-۳۸: نمایش فراوانی و درصد فراوانی گرایش‌های نام‌گذاری اسامی دختران نوجوان ۹۴
- جدول ۴-۳۹: فراوانی و درصد فراوانی زیر بخش‌های اسامی دینی دختران نوجوان ۹۵
- جدول ۴-۴۰: نمایش فراوانی و درصد فراوانی زیر بخش‌های اسامی غیردینی دختران نوجوان ۹۶
- جدول ۴-۴۱: نمایش فراوانی و درصد فراوانی گرایش‌های نام‌گذاری اسامی پسران خردسال ۹۷
- جدول ۴-۴۲: نمایش فراوانی و درصد فراوانی زیر بخش‌های اسامی دینی پسران خردسال ۹۷
- جدول ۴-۴۳: نمایش فراوانی و درصد فراوانی زیر بخش‌های اسامی غیردینی پسران خردسال ۹۸
- جدول ۴-۴۴: نمایش فراوانی و درصد فراوانی گرایش‌های نام‌گذاری اسامی دختران خردسال ۹۸
- جدول ۴-۴۵: فراوانی و درصد فراوانی زیر بخش‌های اسامی دینی دختران خردسال ۹۹
- جدول ۴-۴۶: نمایش فراوانی و درصد فراوانی زیر بخش‌های اسامی غیردینی دختران خردسال ۹۹
- جدول ۴-۴۷: جدول همخوان‌های زبان ترکی آذری ۱۰۹
- جدول ۴-۴۸: ویژگی همخوان‌های زبان ترکی آذری ۱۱۰
- جدول ۴-۴۹: ویژگی واژه‌های زبان ترکی آذری ۱۱۱
- جدول ۴-۵۰: جدول مشخصه‌های تمایز دهنده‌ی واژه‌های زبان ترکی آذری ۱۱۱

فهرست نمودارها

- نمودار ۴-۱: نمایش توزیع درصد فراوانی اسامی مردان از لحاظ زبانی در میان ۲۵۰ نفر..... ۶۶
- نمودار ۴-۲: نمایش توزیع درصد فراوانی اسامی مردان از لحاظ زبانی در میان ۱۳۵ نام..... ۶۶
- نمودار ۴-۳: نمایش توزیع درصد فراوانی اسامی پسران نوجوان از لحاظ زبانی در میان ۲۵۰ نفر..... ۶۷
- نمودار ۴-۴: نمایش توزیع درصد فراوانی اسامی پسران نوجوان از لحاظ زبانی در میان ۹۴ نام..... ۶۷
- نمودار ۴-۵: نمایش توزیع درصد فراوانی اسامی پسران خردسال از لحاظ زبانی در میان ۲۵۰ نفر..... ۶۸
- نمودار ۴-۶: نمایش توزیع درصد فراوانی اسامی پسران خردسال از لحاظ زبانی در میان ۵۶ نام..... ۶۸
- نمودار ۴-۷: نمایش توزیع درصد فراوانی اسامی زنان از لحاظ زبانی در میان ۲۵۰ نفر..... ۷۰
- نمودار ۴-۸: نمایش توزیع درصد فراوانی اسامی زنان از لحاظ زبانی در میان ۹۳ نام..... ۷۰
- نمودار ۴-۹: نمایش توزیع درصد فراوانی اسامی دختران نوجوان از لحاظ زبانی در میان ۲۵۰ نفر..... ۷۱
- نمودار ۴-۱۰: نمایش توزیع درصد فراوانی اسامی دختران نوجوان از لحاظ زبانی در میان ۷۹ نام..... ۷۱
- نمودار ۴-۱۱: نمایش توزیع درصد فراوانی اسامی دختران خردسال از لحاظ زبانی در میان ۲۵۰ نفر..... ۷۲
- نمودار ۴-۱۲: نمایش توزیع درصد فراوانی اسامی دختران خردسال از لحاظ زبانی در میان ۹۱ نام..... ۷۲
- نمودار ۴-۱۳: نمایش توزیع درصد فراوانی اسامی کل افراد مذکر و مؤنث از لحاظ زبانی..... ۷۵
- نمودار ۴-۱۴: نمایش توزیع درصد فراوانی نام‌های انتخابی برای افراد مذکر و مؤنث از لحاظ زبانی..... ۷۶
- نمودار ۴-۱۵: توزیع درصد فراوانی نام‌های بسیط و غیربسیط افراد ذکور..... ۸۵
- نمودار ۴-۱۶: توزیع درصد فراوانی نام‌های بسیط و غیربسیط افراد مؤنث..... ۸۶
- نمودار ۴-۱۷: توزیع درصد فراوانی نام‌های بسیط و غیربسیط افراد دو جنس..... ۸۷
- نمودار ۴-۱۸: نمایش توزیع درصد فراوانی اسامی دینی و غیردینی افراد ذکور..... ۱۰۰
- نمودار ۴-۱۹: نمایش توزیع درصد فراوانی زیر بخش‌های اسامی دینی افراد ذکور..... ۱۰۱
- نمودار ۴-۲۰: نمایش توزیع درصد فراوانی زیر بخش‌های اسامی غیردینی افراد ذکور..... ۱۰۲
- نمودار ۴-۲۱: نمایش توزیع درصد فراوانی اسامی دینی و غیردینی افراد مؤنث..... ۱۰۳
- نمودار ۴-۲۲: نمایش توزیع درصد فراوانی زیر بخش‌های اسامی دینی افراد مؤنث..... ۱۰۴
- نمودار ۴-۲۳: نمایش توزیع درصد فراوانی زیر بخش‌های اسامی غیردینی افراد مؤنث..... ۱۰۵
- نمودار ۴-۲۴: نمایش توزیع درصد فراوانی اسامی دینی و اسامی غیردینی افراد دو جنس..... ۱۰۶
- نمودار ۴-۲۵: نمودار واکه‌های زبان ترکی آذری..... ۱۱۱

فهرست نشانه‌ها

C = همخوان

V = واکه

V: = واکه‌ی کشیده

∅ = تهی یا صفر

C\$ = هجای بسته

/ / = نشانه‌ی واج‌نویسی

[ ] = نشانه‌ی آوانویسی

[+F] = نشانه‌ی مشخصه‌ی تمایز دهنده

$A \rightarrow B / \text{---} C$ یعنی A به وسیله‌ی قاعده‌ی واجی تبدیل می‌شود به B در موضع قبل از C.

$A \rightarrow B / C \text{---}$ یعنی A به وسیله‌ی قاعده‌ی واجی تبدیل می‌شود به B در موضع بعد از C.

خ ف مذهبی = خرده فرهنگ مذهبی

نشانه‌های دیگری که گاهی برای بعضی از واج‌های زبان ترکی آذری به کار می‌رود:

/ ü / = / y /

/ ø / = / ö /

/ j / = / y /

فصل اوّل

کلیات تحقیق

۱-۱- مقدمه

جامعه‌شناسی زبان یکی از رشته‌های زبان‌شناسی است که از پیوند زبان‌شناسی و جامعه‌شناسی به وجود آمده‌است. این رشته، زبان را به عنوان پدیده‌ای اجتماعی و در بافت اجتماعی- فرهنگی آن مطالعه می‌کند. همچنین آن به مطالعه و بررسی اثرات متقابل جامعه و زبان می‌پردازد. یکی از بارزترین جنبه‌هایی که تأثیرات متقابل زبان و جامعه را می‌توان در آن مشاهده کرد فرایند نام‌گذاری است.

نام انسان یکی از جلوه‌های بارز و از مظاهر مهم اوست. بی‌تردید نامی که والدین بر کودک می‌گذارند و دیگران نیز او را بدین نام می‌خوانند اولین نماد فرهنگی است که از آغاز زندگی دنیوی ملازم او می‌شود و تا پایان عمر همراه اوست و حتی پس از مرگ نیز با او می‌ماند. از طریق نام است که فرد قسمتی از تاریخ جامعه می‌شود و به خاطر آن، کردار و رفتار او از کردار و رفتار دیگران متمایز می‌گردد. با گزینش نام و مراسم نام‌گذاری نه تنها نوزاد از دنیای روحانی خود جدا می‌شود بلکه سرآغازی جهت ورود به دنیای جسمانی و هستی انسانی می‌شود.

در این فصل پس از بیان موضوع و اهمیت مطالعه‌ی آن، منطقه‌ی مورد مطالعه معرفی شده و توضیح مختصری درباره‌ی گویش مردم منطقه و تاریخچه‌ای از آن ارائه خواهد شد. همچنین سوال‌ها، فرضیه‌ها، ضرورت انجام تحقیق، اهداف، قلمرو و روش انجام پژوهش بیان می‌شود.

۱-۲- بیان مسئله

مهمترین اقدامی که والدین بعد از تولد فرزندان‌شان انجام می‌دهند، انتخاب نام مناسب برای آنهاست. در اخبار و روایات اسلامی اهمیت زیادی به نام و نام‌گذاری داده شده و نسبت به انتخاب نام خوب برای فرزند سفارش فراوانی شده‌است تا جایی که این یکی از حقوق فرزندان نسبت به والدین می‌باشد. در انتخاب نام خود فرد هیچ نقشی ندارد بلکه با توجه به سلیقه‌ی والدین، باورها و اعتقادات آنان، شرایط اجتماعی و فرهنگی جامعه و تأثیر زبان‌ها و فرهنگ‌های دیگر انتخاب می‌شود. این امر ممکن است از فرهنگی به فرهنگ دیگر و نیز در دوره‌های مختلف متفاوت باشد. به عبارت دیگر، در گزینش نام علاوه بر سلیقه‌های شخصی، عوامل متعدد دیگری همچون عوامل زبانی، فرهنگی، مذهبی و سیاسی دخالت دارند. هرگونه تغییر و تحول در زمینه‌های مذکور موجب تغییر و تحول در گرایش‌های والدین و جامعه نسبت به مسئله نام‌گذاری و در نتیجه تنوع نام‌ها می‌شود.

فرایند نام‌گذاری یک عمل فرهنگی همگانی است که تقریباً در تمام جوامع بشری دیده می‌شود و در هر جامعه‌ای نام‌ها برچسب‌هایی هستند که به افراد داده می‌شوند تا در گام نخست آنها را از

دیگران متمایز سازند. در جوامع مختلف با وجود تفاوت‌های گوناگون فرهنگ‌ها و زبان‌ها، نام‌ها قسمت مهمی از فرهنگ آن جامعه را تشکیل می‌دهند و این اسامی هم برای گیرنده و هم نام‌گذار اهمیت فراوانی دارند. در واقع نام بخش مهمی از هویت فرهنگی و اجتماعی یک فرد است. با مطالعه و دقت در اسامی اشخاص می‌توان به بسیاری از پندارها، اعتقادات، خواسته‌ها و آرزوهای نام‌گذار و دارنده‌ی نام پی برد. بنابراین «وقتی والدین طفلی را با نام یکی از اولیاء یا قهرمانان نام‌گذاری می‌کنند با انتخاب چنین نامی می‌خواهند رشادت یا زیبایی آنان را به فرزندشان منتقل نمایند و از این راه فرزندشان را در عظمت آنان سهیم دارند» (شیمل، ۱۳۷۶: ۱).

به اعتقاد دلوزاین^۱ (۱۹۹۶) اعطای نام و هویت به یک شخص یک نوع قرارداد نمادین مابین جامعه و شخص است. از یک طرف با دادن نام به شخص، جامعه وجود وی را تأیید می‌کند و به مسئولیت‌های خود در قبال او اذعان می‌کند. از طرف دیگر فرد صریحاً عضویت در جامعه را می‌پذیرد و موافقت می‌کند که از تمامی عادات و مقررات آن تبعیت نماید.

با توجه به اینکه در کشور ایران اقوام مختلفی زندگی می‌کنند و این اقوام علاوه بر داشتن زبان‌ها و فرهنگ‌های متفاوت در پدیده‌ی نام‌گذاری نیز دارای گرایش‌ها و سلیقه‌های مختلفی می‌باشند، بنابراین می‌توان انتظار داشت که مجاورت و مبادلات فرهنگی، اجتماعی و زبانی میان این اقوام فرایند نام‌گذاری و گزینش نام را نیز دچار تحول نماید. از آنجایی که اسامی از یک طرف بیانگر علایق و سلیقه‌ها و یا بیزاری‌های مردم نسبت به رسوم، عادات، اعتقادات، مذهب، امیال سیاسی و فرهنگی هستند (شیمل، ۱۳۷۶: ۲) و از طرف دیگر افزایش ارتباط یا ادغام جوامع قومی در جامعه‌ی بزرگتر تأثیر عمیقی روی فرهنگ این اقوام می‌گذارد، لذا تحقیق و مطالعه درباره‌ی نام‌های اشخاص و شیوه‌ی نام‌گذاری در هر جامعه و فرهنگ و قومیتی مسائل زیادی از آنها را روشن می‌سازد.

بنابراین آنچه که درباره‌ی اهمیت نام و فرایند نام‌گذاری بیان شد در این پژوهش به مطالعه‌ی اسامی کوچک اشخاص در شهر ترکمانچای در سه گروه سنی و در دو جنس متفاوت پرداخته می‌شود. برای این منظور نام‌ها در دو سطح زبان‌شناختی و جامعه‌شناختی مورد مطالعه و مقایسه قرار می‌گیرند. در سطح زبان‌شناختی نام‌ها از نظر ساختوازی و آوایی بررسی می‌شوند. در بخش ساختوازی اسامی ساده و ترکیبی مشخص شده و فراوانی و درصد فراوانی آنها در هر سه گروه به تفکیک جنسیت و سن با استفاده از جدول و نمودار ارائه می‌شود و سپس هر سه گروه مورد مقایسه قرار می‌گیرند تا تغییرات در این سه گروه معلوم شود. در بخش آوایی نیز برخی تغییرات

^۱ . H.E. Deluzain

آوایی نام‌واژه‌های دخیل در گفتار روزمره و عادی مردم ترکمانچای مشخص شده و برای هر کدام از این تغییرات الگو یا فرمول مربوطه با استفاده از مشخصه‌های تمایز دهنده‌ی هله و چامسکی ارائه می‌شود. در سطح جامعه‌شناختی نیز منابع انتخاب نام و مقوله‌های رایج نام‌گذاری در این جامعه‌ی زبانی، ریشه‌ی زبانی اسامی و پر بسامدترین نام‌ها در هر سه گروه سنی به تفکیک جنسیت تعیین می‌شود تا از این طریق گرایش‌ها، سلاقی و نگرش‌های والدین در انتخاب نام برای فرزندان مشخص شود. در این سطح نیز جهت کشف تغییرات احتمالی در این مقولات، فراوانی و درصد فراوانی اسامی در هر سه گروه مورد مقایسه قرار می‌گیرد.

۱-۳- منطقه‌ی مورد مطالعه (ترکمانچای)

استان آذربایجان شرقی با مساحتی ۴۵۴۹۰/۸۸ کیلومتر مربع بخشی از آذربایجان ایران است که در گوشه‌ی شمال غرب فلات ایران قرار دارد. شهرستان میانه یکی از شهرستان‌های این استان است و در منتهی الیه غربی آن واقع شده‌است. این شهرستان از سمت شمال به شهرستان‌های سراب و اردبیل، از شرق به شهرستان خلخال، از جنوب به شهرستان زنجان و از غرب به شهرستان‌های بستان‌آباد و هشترود محدود است. مساحت شهرستان میانه در حدود ۵۵۹۵/۳۰ کیلومتر مربع بوده و با ۱۲/۳٪ از مساحت کل استان، وسیع‌ترین شهرستان استان به شمار می‌آید. این شهرستان براساس آخرین تقسیمات کشوری (۱۳۸۵) دارای چهار بخش (مرکزی، ترکمانچای، کاغذکنان و کندوان)، ۱۷ دهستان و ۳۸۸ آبادی می‌باشد.

۱-۳-۱- موقعیت جغرافیایی بخش و شهر ترکمانچای

ترکمانچای یکی از قدیمی‌ترین بخش‌های چهارگانه شهرستان میانه می‌باشد که در شمال غربی ایران در یک ناحیه‌ی کوهستانی و سردسیر در دامنه‌های جنوبی کوه‌های بزقوش واقع شده‌است. این بخش از شمال به شهرستان سراب، از غرب به شهرستان‌های بستان‌آباد و هشترود، از جنوب به بخش مرکزی و از شرق به بخش کندوان شهرستان میانه محدود شده‌است. دارای چهار دهستان (اوج تپه غربی، بروانان شرقی، مرکزی و غربی) می‌باشد که ۵۶ روستا و یک نقطه‌ی شهری به همین نام (ترکمانچای) را شامل می‌شود. مساحت کل بخش ۱۰۶۲/۸۱ کیلومتر مربع است که حدود ۱۹٪ وسعت شهرستان میانه را در برمی‌دارد.^۱

تنها نقطه‌ی شهری این بخش، شهر ترکمانچای می‌باشد که در گوشه‌ی شمال غرب شهرستان میانه و در ۳۶ درجه و ۳۵ دقیقه عرض جغرافیایی و ۴۷ درجه و ۲۴ دقیقه طول شرقی واقع شده‌است. از سطح دریا ۱۷۰۰ متر ارتفاع دارد و اختلاف ساعت آن با تهران حدود ۲۰ دقیقه

^۱ - اطلاعات آماری از بخش‌داری ترکمانچای گرفته شده است.

می‌باشد. وسعت شهر ترکمانچای در حدود ۸۷ هکتار است که به شکل طولی در امتداد مسیل رودخانه‌ی ترکمانچای گسترش یافته‌است.

شهر ترکمانچای در انتهای دامنه‌های ارتفاعات بزقوش در نقطه‌ی تلاقی مصب رودخانه‌ی ترکمان با تپه‌های کم ارتفاع در یک محوطه‌ی سبز و خرمی واقع شده و رودخانه‌ای به همین نام از سرتاسر آن می‌گذرد و آن را به دو بخش شرقی و غربی تقسیم می‌کند که بخش عمده‌ی شهر در ضلع شرقی آن واقع شده‌است. این شهر در ۴۵ کیلومتری شمال غربی شهر میانه قرار گرفته‌است و از جاده‌ی ترانزیت تهران - تبریز حدود ۹ کیلومتر فاصله دارد (ساعی و دیگران، ۱۳۷۷:۷۷).

۱-۳-۲- جمعیت بخش و شهر ترکمانچای

براساس سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۷۵، کل جمعیت بخش ۳۴۹۹۴ نفر بوده است. از این جمعیت ۶۰۶۸ نفر در شهر ترکمانچای سکونت داشتند. در سرشماری ۱۳۸۵ مرکز آمار ایران تعداد کل جمعیت بخش به ۲۵۲۸۱ نفر و تعداد جمعیت شهر ترکمانچای به ۶۴۳۴ نفر رسیده‌است که در ۱۶۴۵ خانوار زندگی می‌کردند.^۱ براساس آمار مرکز بهداشت شهر ترکمانچای، هم اکنون جمعیت شهر ۷۱۷۲ نفر می‌باشد.

۱-۳-۳- شهرت شهر

هر کس اندک اطلاعاتی از تاریخ ایران داشته باشد، وقتی نام ترکمانچای را می‌شنود ناخودآگاه به یاد عهدنامه‌ای می‌افتد که پس از دوره‌ی دوم جنگ‌های ایران و روس میان دو دولت منعقد شد و به موجب آن بخش‌های مهمی از قفقاز و آذربایجان از ایران جدا گردید. عهدنامه‌ی ترکمانچای شاید مهمترین واقعه در طول تاریخ این شهر باشد. این واقعه‌ی بسیار مهم تاریخ ایران در ۲۲ فوریه سال ۱۸۲۸ میلادی (پنجم شعبان ۱۲۴۳ هـ.ق) در ترکمانچای بین عباس میرزا ولیعهد فتحعلی شاه و فرمانده قشون ایران به نمایندگی از طرف دولت ایران و پاسکویچ ایراوانسکی فرمانده قشون روس از طرف امپراتوری روسیه تزاری به امضا رسید (حسینی قره‌اغاج، ۱۳۶۹:۱۴۶).

۱-۳-۴- وضعیت اشتغال در شهر

عمده درآمد مردم شهر از بخش‌های کشاورزی، صنعت و خدمات حاصل می‌شود. اشتغال در بخش صنعت که بیشترین تعداد شاغلین شهر را تشکیل می‌دهد اغلب در قالب مهاجرین فصلی در

^۱ - اطلاعات مرکز آمار ایران ۱۳۷۵ و ۱۳۸۵

شهرهای مختلف کشور صورت می‌پذیرد. تنها تعداد اندکی از جمعیت شاغل این بخش در خود شهر فعالیت دارند. بخش خدمات بعد از بخش صنعت از اهمیت خاصی برخوردار می‌باشد. بخش کشاورزی کمترین شاغلین شهر را به خود اختصاص داده‌است (ساعی و دیگران، ۱۳۷۷:۷۷).

۱-۳-۵- مذهب و زبان مردم ترکمانچای

مردم ترکمانچای عموماً دارای مذهب شیعه‌ی اثنی‌عشری بوده و به زبان ترکی آذری تکلم می‌نمایند. مردم در گفتگوهای روزمره و عادی خود از این زبان استفاده می‌کنند، اما زبان نوشتاری رایج فارسی است. گسترش رسانه‌های ارتباط جمعی، آموزش‌های مدرسه‌ای و نیز ارتباط با افراد فارسی زبان، توانایی درک و تکلم به زبان فارسی را در میان اکثر مردم ایجاد کرده‌است. به این لحاظ می‌توان آنها را افراد دو زبانه فرض کرد. اما اغلب افراد مسن و بی‌سواد قادر به تکلم و درک زبان فارسی نیستند.

۱-۴-۱- زبان ترکی^۱

۱-۴-۱- ویژگی زبان ترکی

زبان ترکی یکی از زبان‌های قدیمی شرق است و در حدود هزاروپانصد سال سابقه‌ی تاریخی دارد. مردمی که به لهجه‌ها و شیوه‌های مختلف ترکی صحبت می‌کنند از چین تا نزدیکی‌های اروپای مرکزی سکونت دارند (هیئت، ۱۳۸۰:۳). منشاء زبان ترکی کوه‌های اورال-آلتای بوده و به لحاظ منشاء است که این زبان را جزء زبان آلتایی^۲ (آلتاییک) قرار می‌دهند (هادی، ۱۳۸۶:۲۰). خانواده‌ی زبان‌های آلتایی دارای سه شاخه‌ی اصلی ترکی، مغولی^۳ و تنگوسی^۴ است و ترکی رایج‌ترین شاخه‌ی این خانواده به شمار می‌آید و بیشترین تعداد سخنگو را داراست (آرلاتو^۵، ۱۳۸۴:۵۶).

زبان ترکی در تقسیم بندی زبان‌ها بر مبنای ساختمان کلمات یک زبان التصاقی^۶ (پیوندی) به شمار می‌رود (کاتامبا^۷، ۲۰۰۶:۵۹). در زبان‌های التصاقی ریشه‌ی کلمات به صورت ثابت مانده و ضمائر و پسوندها به آن الصاق می‌شوند (شاهمرسی، ۱۳۸۷:۹). با افزودن پسوندهای مختلف کلمات مختلف با معانی مشخص به وجود می‌آیند (هیئت، ۱۳۸۰:۶). در این زبان‌ها مرز

1. Turkish

2. Altaic

3. Mongolian

4. Tunguz

5. A. Arlotto

6. agglutinative

7. F. Katamba